

Jacques Derrida

PERŽENGIANTIS RIBAS. METODO KLAUSIMAS

„Man niekada nebuvo tarpininko tarp visko ir nieko“¹. Tarpininkas – tai vidurys ir įtarpinimas, vidurinis terminas tarp visiškos nesaties ir esaties abso-
liučios pilnumos. Žinome, kad Rousseau atkakliai norėjo panaikinti viską, ką
galima pavadinti įtarpintumu². Tokia jo valia pasireiškė apgalvotai, intensyviai
ir buvo tematizuojama. Jos nereikia iššifruoti. Mat Jean-Jacques’as apie ją čia
primena kaip tik tuo metu, kai nuosekliai išvardija pakaitalų grandinę, kurie
pakeičia motiną arba prigimtį. Ir pakaitalas čia yra per vidurį tarp visiškos
nesaties ir esaties. Substitucijos žaismas užpildo ir žymi apibrėžtą stoką. Tačiau
Rousseau toliau tęsia mintį, tarsi nurodymas į pakaitalą – šiuo atveju Terezą –
būtų nuslopinęs jo nerimą dėl tarpininko: „Nuo to laiko aš buvau vienišas,
nes man niekada nebuvo tarpininko tarp visko ir nieko. Tereza man įkūnijo
pakaitalą, kurio man reikėjo“. Taip sumažinamas šios sąvokos pražūtingumas,
tarsi būtų galima jai *suteikti protingumo*³, ją pavergti, prijaukinti.

¹ Rousseau, J. J. 2000. *Išpažintis* (vert. E. Viskanta ir V. Jurgutis), Vilnius, Alma Litera, 2000, p. 364. Der-
rida šiame knygos *Apie gramatologiją* skyrelyje apmąsto ankstesniuose skyriuose atliktos Rousseau
teksto interpretacijos, tiksliau, dekonstrukcijos sąlygas, „metodą“ (čia iš kitur – vertėjos komentarai).

² la *médiateté*.

³ *arraisonner* – tai laivininkystės terminas, reiškiantis „apžiūrėti, patikrinti laivą“. Tačiau šiuo atveju jis
vartojamas etimologine prasme: „mėginti įtikinti; suteikti pagrindo, proto [raison]“.

Tai skatina kelti klausimą apie žodžio „pakaitalas“ vartojimą: apie Rousseau situaciją kalboje ir logikoje, kurios šiam žodžiui ar sąvokai suteikia pakankamai *stulbinančius*⁴ išteklius, nes numanomas sakinio subjektas, naudodamasis „pakaitalu“, visada pasako daugiau, mažiau ar ką kita, nei jis *norėtų pasakyti*⁵. Tad tai ne tik klausimas apie Rousseau rašymą, bet ir apie mūsų skaitymą. Visų pirma mes turime griežtai atsižvelgti į šį [žodžio atliekamą] *užvaldymą* ar *apstulbinimą*⁶: rašytojas rašo tam tikra kalba ir pagal tam tikrą logiką⁷, o šios kalbos bei logikos sistemos, dėsnių, gyvasties rašytojo diskursas⁸ pagal apibrėžimą negali visiškai užvaldyti. Jis naudojasi kalba bei logika tik tam tikru būdu ir iki tam tikro laipsnio pasiduodamas sistemos valdymui. Ir skaitymas visada turi stebėti tam tikrą rašytojui nepastebimą ryšį tarp to, kaip jis valdo savo vartojamas kalbos schemas, ir to, kaip jų nevaldo. Šis ryšys – tai ne koks nors kiekybinis tamsos ir šviesos, silpnumo ir jėgos pasiskirstymas, bet reikšminė struktūra, kurią turi *gaminti* kritinis skaitymas.

Ką šiuo atveju reiškia „gaminti“? Mėgindami tai paaiškinti, norėtume imtis mūsų skaitymo principų pateisinimo. Kaip matysime, tai visiškai neigytvus pateisinimas: pašalindamas jis brėžia skaitymo erdvę, – ji šiuo atveju liks neužpildyta, – arba skaitymo užduotį.

Šios reikšminės struktūros gaminimas, aišku, nėra pagarbaus, nusitrinančio ir antrinančio komentaro darbas, kuriuo būtų siekiama atgaminti sąmoningą, valingą, intencionalų rašytojo mainų ryšį su istorija, kuriai jis priklauso kalbos stichijos dėka. Be abejo, kritiniame skaityme tokiam antrinančiam komentarui turėtų likti vietos. Nepripažįstant kritinio gaminimo ir negerbiant visų jo klasikinių reikalavimų, – o tai nėra lengva ir reikalauja visų tradicinės kritikos instrumentų, – kultų rizika, kad toks gaminimas bus atliekamas bet kokia kryptimi ir leis sau sakyti kone bet ką. Tačiau ši būtina komentaro apsauga visada tik *saugojo*, bet niekada *neatvėrė* skaitymo.

Ir vis dėlto, nors skaitymas neturi pasitenkinti teksto antrinimu, jis taip pat neturi teisės peržengti teksto, eidamas link ko nors kito, link referento (metafizinės, istorinės, psichinės-biografinės ir t. t. tikrovės) arba link už teksto esančio signifikato, kurio turinys galėtų glūdėti ar būtų galėjęs glūdėti už

⁴ surprenantes – pažodžiui „užvaldantis, staiga ištinkantis“ (sur-prendre „paimti iš viršaus“).

⁵ voudrait dire – „*vouloir-dire*“ – pažodžiui „norėti pasakyti“. Būtent šia idioma versdamas Husserlio vartojamą *bedeuten* – „reikšti“ ir *Bedeutung* – „reikšmė“ (jų tiksliausias atitikmuo anglų kalboje būtų *to mean, meaning*, tačiau prancūzų kalboje jo nėra), Derrida nori pabrėžti, kad fenomenologijoje, kaip ir visoje Vakarų filosofinėje tradicijoje, reikšmės samprata neatsejama nuo kalbos kaip kalbėjimo, sakymo [*dire*], tarimo, balso bei garso, taip pat nuo kalbančio subjekto valios [*vouloir*] (žr. Derrida, J. 1967. *La voix et le phénomène*. Paris : PUF, p. 18, 34–39).

⁶ *cette prise ou cette surprise* – žr. šio skyrelio 4 paaiškinimą.

⁷ dans *une langue et dans une logique* – pažodžiui: „kalboje ir logikoje“ arba „kalbos ir logikos viduje“; originale kursyvu išskirtas vietą žymintis prielinksnis *dans*.

⁸ Šioje vietoje žodį „diskursas“ reikia suprasti tiek kaip kalbėjimą, kalbos aktą, tiek kaip samprotavimą.

kalbos, t. y. už rašto apskritai ta prasme, kurią mes čia suteikiame šiam žodžiui. Štai kodėl metodologiniai svarstymai, kuriuos mes drįstame čia pateikti remdamiesi vienu pavyzdžiu, neatsiejamai susiję su bendro pobūdžio teiginiais, kuriuos suformulavome anksčiau, kalbėdami apie referento arba transcendentalinio signifikato nesatį. *Nėra nieko už teksto*⁹. Ir visai ne dėl to, kad mūsų nedomina nei Jean-Jacques'o gyvenimas, nei *pačios* Mamytės ar Terezos egzistencija, ir ne dėl to, kad vadinamoji „reali“ jų egzistencija mums prieinama tik tekste, ir ne dėl to, kad mes negalime kitaip pasielgti ar neturime teisės nepaisyti šio apribojimo. Be abejo, visų tokio tipo priešasčių visiškai pakaktų, tačiau čia esama daug radikalesnių. Sekdami pagrindine „pavojingo pakaitalo“ gija, mes pabandėme įrodyti būtent tai, kad visame tame, kas vadinama realiu šių egzistencijų iš „kūno ir kraujo“ gyvenimu, anapus to, ką, kai kurių manymu, galima apibrėžti kaip Rousseau kūrybą (ir už jos ribų) visada buvo tik raštas. Visada buvo tik pakaitalai, viena kitą pakeičiančios reikšmės, galėjusios atsirasti tik diferencinių nuorodų grandinėje, o „realybė“ pasirodydavo, prisijungdavo tik įgaudama prasmę per pėdsaką bei apeliuojant į pakaitalą ir t. t. Ir taip iki begalybės, kadangi *tekste* mes perskaitėme, kad absoliuti esmybė, prigimtis, tai, ką įvardija žodžiai „reali motina“ ir t. t., visada jau buvo pasislėpusios ir niekada neegzistavo. Būtent šis raštas, kaip natūralios esaties išnykimas, atveria prasmę ir kalbą.

Nors mūsų skaitymas ir nėra komentaras, jis privalo vykti teksto viduje ir likti jame. Štai kodėl, nors iš išorės gali atrodyti kitaip, žodžio *pakaitalas* nustatymas čia anaipol nėra psichoanalitinis, jei psichoanalitine vadinsime tokią interpretaciją, kuri mus perkelia už rašto ribų link psichinio-biografinio signifikato ar netgi link bendros psichologinės struktūros, kurią iš principo būtų galima atskirti nuo signifikanto. Nors psichoanalitinis metodas vienur ar kitur galėjo būti priešpriešinamas antrinančiam tradiciniam komentarui, vis dėlto būtų galima parodyti, kad iš tiesų jis nesunkiai dera su tokiu komentaru. *Užtikrintumas, su kuriuo komentaras tvirtina teksto tapatybę sau, pasitikėjimas, su kuriuo jis nubrėžia tos tapatybės kontūrą, eina koja kojon su tyliu tikrumu, peršokančiu tekstą link jo numanomo turinio, link gryno signifikato*. Ir iš tiesų Rousseau atvejo psichoanalitinės studijos, pavyzdžiui, Dr. Laforgue'o studija, peržengia tekstą tik po to, kai jį perskaito pagal pačius populiariausius metodus. Literatūrinio „simptomo“ skaitymas yra pats banaliausias, mokykliškiausias, naiviausias. Ir jei tik kartą kas nors šitaip tampa aklas pačiam „simptomo“ audiniui, jo tekstūrai, tai jis nesunkiai peržengia šį audinį link psichinio-biologinio signifikato, kurio ryšys su literatūriniu signifikantu tampa visiškai išoriškas bei atsitiktinis. Galime atpažinti kitą to paties judesio pusę, kai apibendrinančiuose darbuose apie Rousseau, klasikinės formos tyrinėjime, kuris surenka ir komentuoja temas ir pateikia save kaip kūrybos ir

⁹ Il n'y a pas de hors-texte.

mąstymo visumą, ištikimai atstatančią sintezę, galime aptikti biografinio bei psichoanalitinio pobūdžio skyrių apie „seksualumo problemą Rousseau kūryboje“, pridėdant nuorodą į autoriaus ligos istoriją.

Nors mums atrodo iš principo neįmanoma pasitelkus interpretaciją ar komentarą atskirti signifikatą nuo signifikanto ir šitaip raštą sugriauti rašymu, kuriuo vis dar yra skaitymas, vis dėlto mes manome, kad šią neįmanomybę galima suformuluoti istoriškai. Ji apriboja mėginimus iššifruoti skirtingu būdu, skirtingu laipsniu ir pagal skirtingas taisykles. Čia reikia atsižvelgti į teksto apskritai istoriją. Kai kalbame apie rašytoją ir apie virš jo stūksančią kalbą, kuriai jis pajungtas, mes galvojame ne vien apie literatūrinio teksto rašytoją. Filosofas, kronikos autorius, teoretikas apskritai ir iki tam tikros ribos bet kuris rašantysis yra lygiai taip pat užvaldytas. Tačiau kiekvienu atveju rašantysis yra įrašytas į apibrėžtą tekstinę sistemą. Net jei niekada nesama gryno signifikato, esama skirtingų ryšių, priklausomai nuo to, kas iš signifikanto *pateikiamas* kaip neredukuojamas signifikato sluoksnius. Pavyzdžiui, filosofinis tekstas, nors jis faktiškai visada rašytinis, turi užmačių (ir tai yra jo filosofinis specifiškumas) nusitrinti ir užleisti vietą ženklinamam turiniui, kurį jis per teikia ir kurio jis dažniausiai moko. Skaitymas turi atsižvelgti į šį ketinimą, net jei galiausiai jis mano parodantis tokio ketinimo žlugimą. Tad bet kokia tekstų istorija ir jai priklausanti literatūrinių formų Vakaruose istorija turi būti studijuojama šiuo požiūriu. Išskyrus tam tikrus proveržio ar pasipriešinimo momentus, kurie buvo atpažinti tik labai vėlai, beveik visada ir beveik visur, skirtingais pavidalais ir skirtingu laiku literatūrinis raštas pats pasiduo-davo tokiam *transcenduojančiam* skaitymui, tokiai signifikato paieškai, kurią čia kvestionuojame norėdami ne ją paneigti, bet patalpinti į sistemą, kuriai ji yra akla. Filosofinė literatūra šioje istorijoje yra tik vienas pavyzdžių, tačiau tai vienas didžiausių reikšmę turinčių pavyzdžių. Ir jis mus domina kaip tik Rousseau atveju. Rousseau dėl gilių priežasčių sukūrė filosofinę literatūrą, kuriai priklauso *Socialinė sutartis* ir *Naujoji Eloiza*, ir kartu pasirinko egzistuoti per literatūrinį raštą – per raštą, neapsiribojantį filosofiniu ar koku nors kitu pranešimu, kurį jis galėtų, kaip sakoma, perduoti. Ir to, ką Rousseau kaip filosofas ar kaip psichologas pasakė apie raštą apskritai, negalima atskirti nuo jo paties rašymo sistemos. Reikia į tai atsižvelgti.

O tai kelia milžiniškų problemų. Ypač dėl skaidymo į dalis. Pateiksime tris pavyzdžius.

1. Kelias, kuriuo eįjome skaitydami „pakaitalą“, nėra tiesiog psichoanalitinis, aišku, dėl to, kad įprasta literatūros psichoanalizė pradeda nuo literatūrinio signifikanto kaip tokio suskaidymo. Tai, be abejo, yra dar ir dėl to, kad pati psichoanalizės teorija mums tėra mūsų istorijai bei kultūrai priklausančių tekstų visuma. Tad psichoanalizė, šitaip ženklinanti mūsų skaitymą ir mūsų interpretacijos rašymą, anaip tol nėra koks nors principas ar tiesa, kurią būtų

galima atskirti nuo tekstinės sistemos, kurioje mes gyvuojame, siekiant ją visiškai nušviesti. Tam tikra prasme mes esame psichoanalizės istorijos *viduje* kaip kad esame Rousseau teksto *viduje*. Kaip Rousseau sėmėsi iš jau esančios kalbos – kuri tam tikra prasme yra ir mūsų kalba, mums padedanti bent minimaliai suprasti prancūzų literatūrą – lygiai taip ir mes šiandien judame tam tikrame psichoanalitinės teorijos paženklintame reikšmių tinkle, net jei jos neįvaldome ir net jei esame tikri niekada negalėsiantys jos tobulai įvaldyti.

Tačiau esama kitos priežasties, dėl kurios čia negalima kalbėti apie kad ir pačią elementariausią Jean-Jacques'o Rousseau psichoanalizę. Tokia psichoanalizė turėtų jau būti aptikusi visas struktūras, kurioms priklauso Rousseau tekstas, visa tai, kas dėl kalbos bei kultūros stūksojimo bei jų išankstinio buvimo-jau-čia nėra jo teksto savastis, tai, ką raštas yra užvaldęs, o ne pagaminęs. Aplink neredukuojamą Rousseau rašto originalumą susiformuoja milžiniška viena kitą apimančių ir tarpusavyje susikertančių struktūrų, visų sąrangų istorinių visumų serija. Net jei ir suponuotume, kad psichoanalizė iš principo gali susidoroti su šių struktūrų atskirumu bei jų interpretacija, kad ji atsižvelgia į visą su Rousseau raštu glaudžiai susijusią Vakarų metafizikos istoriją, tai dar reikėtų, kad psichoanalizė nušviestų savo pačios priklausomybės Vakarų metafizikai bei kultūrai dėsnius. Toliau neisime šia kryptimi. Jau pasvėrėme mūsų atliekamos pakaitalo interpretacijos uždavinio sunkumą bei galimą nesėkmę. Esame tikri, kad čia užčiuopėme kažką neredukuojamai rusoistiško, tačiau kartu ištraukėme dar beformę šaknų, žemės ir įvairių rūšių nuosėdų masę.

2. Net jei ir suponuotume, kad galima griežtai atskirti Rousseau kūrybą ir ją išnarstyti bendrojoje istorijoje, po to ženklo „pakaitalas“ istorijoje, vis tiek turėtumėme atsižvelgti į daugybę kitų galimybių. Sekdami žodžio „pakaitalas“ ir jį atitinkančios sąvokos ar atitinkančių sąvokų pasirodymą, nueiname tam tikrą kelią Rousseau teksto *viduje*. Be abejo, šis kelias mums garantuos trumpą ekonomišką apžvalgą. Bet ar negalimi kiti keliai? Ir tol, kol iš tiesų nerealizuoti visi keliai, kaip pateisinti šį kelią?

3. Iš anksto ir preliudiškai Rousseau tekste nurodę ženklo „pakaitalas“ funkciją, tam tikru būdu, kurį kai kurie būtinai įvertins kaip peržengiantį visas ribas¹⁰, ruošiamės suteikti pirmenybę kai kuriems tekstams: *Esė apie kalbų kilmę* bei kitiems fragmentams apie kalbos bei rašto teoriją. Kokiu pagrindu? Ir kodėl būtent šiems trumpiems, daugiausia po autoriaus mirties išspausdintiems, sunkiai klasifikuojamiems, neapibrėžtu laikotarpiu ir dėl nežinomų paskatų parašytiems tekstams?

Į visus šiuos klausimus ir jų sistemos logikos *viduje* nėra patenkinamo atsakymo. Tam tikru mastu ir nepaisant teorinio atsargumo, kurį formuluojame, mūsų pasirinkimas iš tiesų *peržengia visas ribas*.

¹⁰ *exorbitant* – „besaikis, peržengiantis visas ribas“, tačiau čia akivaizdžiai svarbi taip pat ir etimologinė šio žodžio prasmė: „išeinantis už orbitos, nutolstantis nuo nubrėžto kelio“.

Tačiau ką reiškia peržengiantis visas ribas?

Mes norime pasiekti tam tikros išorybės tašką logocentrinės epochos visumos atžvilgiu. Nuo šio išorybės taško galėtų būti pradėta tam tikra šios visumos, kuri taip pat yra nubrėžtas kelias, šio rato (*orbis*), kuris taip pat yra akiratis (*orbita*)¹¹, dekonstrukcija. Tad pirmasis šio išėjimo ir šios dekonstrukcijos judesys, nors ir pajungtas tam tikrai istorinei būtinybei, negali apsidrausti orbitos viduje esančiais metodais ar logikomis. Aptvaros viduje galima spręsti apie jos stilių tik pasitelkus priimtas priešpriešas. Sakote, jog tai empiristinis stilius? Tam tikra prasme esate teisūs. *Išėjimas* yra radikalai empiristinis. Jis vyksta tuo būdu, kad mąstymas klajoja svarstydamas apie kelio ir metodo galimybes. Jis paveikiamas nežinojimo kaip savo ateities ir ryžtingai *leidžiasi į nuotyki*¹². Mes patys apibrėžėme šio empirizmo pavidalą bei jo pažeidžiamumą. Tačiau šioje vietoje empirizmo sąvoka pati save sugriauna. Metafizinės orbitos ribų peržengimas – tai bandymas išsimušti iš įprastų vėžių (*orbita*), apmąstyti klasikinių sąvokinių priešpriešų visumą, o ypač tą priešpriešą, kuriai priklauso empirizmo vertė: priešpriešą tarp filosofijos ir nefilosofijos (tai kitas empirizmo įvardijimas), to nesugebėjimo pačiam iki galo išlaikyti savo diskurso sąryšingumą, nesugebėjimo save gaminti kaip tiesą tuo metu, kai sudrebinama tiesos vertė, išvengti vidinių skepticizmo prieštarų, ir t. t. *Šios istorinės priešpriešos tarp filosofijos ir empirizmo apmąstymas nėra tiesiog empirinis, o taip jį vertinti galima tik piktnaudžiaujant ir neteisingai suprantant*.

Patikslinkime šią schemą. Kuo gi pasireiškia visų ribų peržengimas skaitant Rousseau? Be abejo, kaip jau sakėme, Rousseau turi tik itin reliatyvią privilegiją mus dominančioje istorijoje. Jei norėtume tik nustatyti jo vietą šioje istorijoje, tokiu atveju, be abejo, mūsų jam skiriamas dėmesys būtų neproporcingai per didelis. Tačiau kalbama visai ne apie tai. Čia kalbama apie logocentrinės epochos lemiamos sankabos atpažinimą. Rousseau mums pasirodė itin geras apreiskėjas tokiam atpažinimui. Aišku, tai suponuoja, kad mes jau buvome pradėję išėjimą, kad rašto represiją jau buvome apibrėžę kaip pamatinį šios epochos veiksmą, kad buvome perskaitę tam tikrą skaičių tekstų, bet ne visus tekstus, tam tikrą Rousseau tekstų skaičių, bet ne visus Rousseau tekstus. Šį prisipažinimą dėl empirizmo gali palaikyti tik drąsus klausimas. Klausimo atvėrimas, išėjimas už akivaizdumo aptvaros ribų, priešpriešų sistemos sudrebinimas – visi šie judesiai neišvengiamai turi empirizmo ir klaidžiojimo pavidalą. Bet kokiu atveju, *remiantis praeities normomis*, juos galima aprašyti tik tokiu pavidalu. Negalima disponuoti jokia kitu pėdsaku, o kadangi šie klaidžiojantys klausimai nėra visiš-

¹¹ *cet orbe (orbis) qui est aussī orbitaire (orbita) – orbe*, kaip ir lotyniškas *orbis*, reiškia „ratas, orbita, sfera“, *orbitaire* reiškia „susijęs su akių orbita arba akiduobėmis“, o lotyniškas *orbita* – „nubrėžtas kelias“.

¹² *elle s'affecte de non-savoir comme de son avenir et ... s'aventure* – akivaizdus etimologinis ryšys tarp žodžių *avenir* [ateitis] ir *s'aventurer* [rizikuoti; leistis į avantiūrą, nuotyki, į tai, kas netikėta, kas gali ateiti iš anksto nežinant].

kai absoliučiai pirmapradžiai, tai juos pasiekti ir apimti visą jų paviršių iš tiesų gali būtent šis aprašymas, kuris taip pat yra ir kritika. Reikia pradėti *ten, kur mes esame*, o pėdsako mąstymas, negalintis neatsižvelgti į nuojautą, mus jau išmokė, kad neįmanoma visiškai pateisinti išeities taško. *Ten, kur mes esame*: jau kokiam nors tekste, kuriame manome esą.

Dar susiaurinkime argumentaciją. Pamainomumo tema, be abejo, tam tikru požiūriu tėra viena iš kitų temų. Ji priklauso grandinei, kurią palaiko pats pamainomumas. Galbūt būtų galima ją pakeisti kuo nors kitu. *Tačiau iš tiesų ji aprašo pačią grandinę, teksto grandinės buvimą grandine, substitucijos struktūrą, geismo ir kalbos sankabą, visų Rousseau rūpimų sąvokinių priešpriešų logiką*, o ypač prigimties sąvokos vaidmenį bei funkcionavimą jo sistemoje. Ši [pamainomumo] tema tekste mums pasako tai, kas yra tekstas, rašte – kas yra raštas, Rousseau rašte – kas yra Jean-Jacques'o geismas, ir t. t. Jei laikydami pagrindinio šios esė teiginio manytume, kad nėra nieko už teksto, mūsų galutinis pateisinimas būtų toks: pakaitalo sąvoka ir rašto teorija veidrodiniu principu¹³ (kaip šiandien dažnai sakoma) žymi patį tekstualumą Rousseau tekste. O mes pamatysime, kad veidrodinė bedugnė čia nėra laimingas ar nelaimingas atsitikimas. Mums skaitant pamažu susiformuos visa struktūrinio bedugnės būtinumo teorija. Neapibrėžtas pamainomumo procesas visada jau yra *pažeidęs* esatį, joje jis visada jau yra įrašęs kartotės ir *paties*¹⁴ susidvejinimo erdvę. Esaties reprezentacija *veidrodiniu principu* anaip tol nėra nelaimingas esaties atsitikimas. Priešingai, esaties geismas gimsta iš reprezentacijos bedugnės, iš reprezentacijos reprezentavimo, ir t.t. Pats pakaitalas yra peržengiantis visas ribas¹⁵ visomis šio žodžio reikšmėmis.

Taigi Rousseau į tekstą įrašo tekstualumą. Tačiau tekstualumo veikimas nėra paprastas. Jis mėgina pergudrauti [teksto] nutrynimo judesį, o strateginiai ryšiai, kaip galios santykiai tarp šių dviejų procesų, sudaro sudėtingą braižinį. Šis braižinys, atrodo, pasireiškia manipuliuojant pakaitalo sąvoka. Rousseau negali jos vartoti su visomis jos prasmės galimybėmis iš karto. Kaip jis apibrėžia šią sąvoką ir kaip tai darydamas leidžiasi apibrėžiamas to, ką jis iš jos pašalina, prasmė, link kurios jis ją nukreipia¹⁶, vienur šią sąvoką interpretuodamas kaip priedą, kitur kaip substitutą, kartais kaip pozityvumą ir blogio išorybę, kartais kaip sėkmingą pagalbines priemones, – visa tai neišreiškia nei

¹³ *en abyme* – tai tam tikra žodinio ar vizualinio teksto konstravimo struktūra, pagrįsta savotišku veidrodiniu principu: tekstas tekste, arba pasakojimas pasakojime, arba paveikslas paveiksle. *Abyme* kasdienėje kalboje reiškia „bedugnė“. Verčiant idiomą *en abyme*, žodis „bedugnė“ išnyksta.

¹⁴ *soi* – įvardis (neturintis tikslaus atitiktens lietuvių kalboje), žymintis „patybę“ (nuo įvardžio „pats“ – lot. *ipse*), savastį, priskiriamą sąmoningai būtybei.

¹⁵ *exorbitant* – žr. šio skyrelio 10 paaiškinimą.

¹⁶ *le sens dans lequel il l'infléchit* – galima versti „kryptis, kuria jis ją pakreipia“. *Le sens* prancūzų kalboje reiškia tiek „prasmė“, tiek „kryptis“, ir šiame kontekste Derrida akivaizdžiai naudoja šia dviprasmybe.

autoriaus pasyvumo, nei jo aktyvumo, nei jo sąmonės, nei aiškaus proto. Skaitymas turi ne tik palikti nuošalyje šias kategorijas, – prabėgomis priminsime, kad tai yra pamatinės metafizikos kategorijos, – bet pagaminti¹⁷ tokio santykio su pakaitalo sąvoka dėsni. Kalbame apie gaminimą, nes neketiname tiesiog pakartoti to, ką Rousseau manė apie šį santykį. Pakaitalo sąvoka Rousseau tekste yra tam tikra neregima vieta¹⁸, nematomybė, atverianti ir ribojanti matomybę. Tačiau gaminimas, mėginantis parodyti nematomybę, šiuo atveju neišsina už teksto. Toks išėjimas, beje, būtų tik iliuzija. Gaminimas glūdi jo nurodomos kalbos transformacijoje, sureguliuotuose Rousseau ir istorijos mainuose. O mes žinome, kad šie mainai vyksta tik per kalbą ir tekstą ta infrastruktūrine prasme, kurią dabar pripažįstame žodžiui „tekstas“. O tai, ką vadiname gaminimu, neišvengiamai yra tekstas, rašymo ir skaitymo sistema, apie kuriuos mes *a priori* žinome (*a priori*, tačiau tik dabar, ir šis žinojimas visai nėra žinojimas), kad jie išsidėsto aplink savo pačių neregimą vietą.

Vertė Nijolė Keršytė

Versta iš Derrida, J. 1967. *De la grammatologie*. Paris, Minuit, p. 226–234.

¹⁷ *produire* – stilistiškai reikėtų versti „sukurti ...dėsni“, tačiau Derrida kontekste kūrimas ir gamyba, produkavimas griežtai atskiriami, mat kūrimas nurodo į teologinį kontekstą, į pradžią, į kūrimą iš nieko, tuo tarpu ten, kur esama teksto, ten įmanomas tik produkavimas, nes nėra jokios pradžios, jokio išėjties taško.

¹⁸ *une tache aveugle* – pažodžiui „akla dėmė“, kitaip sakant, neapgalvotas, nesąmoningas, nepastebimas dalykas.